

มองดู ฉันทะ - ตัณหา ไล่มาตั้งแต่เจงกิสข่าน

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

(ป. อ. ปยุตฺโต)

ธรรมทานเพื่อการศึกษาธรรม

วันมาฆบูชา พ.ศ. ๒๕๖๒

มองดู จันตะ – ตัณหา

ไล่มาตั้งแต่เจงกิสข่าน

© สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต)

ISBN 978-616-7053-48-6

พิมพ์ครั้งแรก — *ขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๖๒* ๖๐,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒ — วันมาฆบูชา ๑๙ ก.พ. ๒๕๖๒ ๒๓,๐๐๐ เล่ม

- ทูตพิมพ์หนังสือธรรมทาน วัดญาณเวศกวัน ๓,๐๐๐ เล่ม

- มูลนิธิ "ชาติภูมิ ป.อ. ปยุตโต" มูลนิธิบรรจงสนธิ - สหปฏิบัติฯ
และคณะโยมศรัทธา ๒๐,๐๐๐ เล่ม

แบบปก: พระครูวินัยธร (ชัยศ พุทธิวิโร)

ข้อมูล: พระครูประคุณสรกิจ (การุณย์ กุศลนโท) ผู้อำนวยการประสานงาน

ถอดเสียง เป็นตัวอักษร โดย ทีมงานจิตอาสาของชมรมกัลยาณธรรม

ทพญ. อัจฉรา กลิ่นสุวรรณ ประธานชมรมฯ

คุณกุลนิษฐ์ สุทวีปราโมชานนท์ คุณรชตา บุญชูชีพ

คุณมารณี ไสร์จกุล คุณเพชรนนท์ สรมณางค์ คุณมาลินี แสงสุทธิสาร

ดำเนินการพิมพ์

สำนักพิมพ์พลีธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด

๒๓ ซอย ๖ หมู่บ้านสวนหลวงแหลมทอง ๒ ถนนพัฒนาการ ซอย ๒๔

เขตสวนหลวง กรุงเทพฯ ๑๐๒๕๐ โทร. ๐ ๒๗๕๐ ๗๗๓๒

โทรสาร ๐ ๒๗๕๐ ๗๖๓๒ Email: petandhome@gmail.com

อนุโมทนา

ในมงคลดิถีขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๖๒ คุณบุบผา คณิตกุล ในนาม มูลนิธิ "ชาติภูมิ ป.อ. ปยุตโต" มูลนิธิบรรจงสนิท - สหปฏิบัติฯ และคณะ โยมศรัทธา ได้แจ้งบุญเจตนาขอจัดพิมพ์หนังสือ **มองดู จันทร - ตัณหา** **ไล่มาตั้งแต่เจงกิสข่าน** เป็นครั้งแรก เพื่อส่งเสริมให้เป็นความสุขแก่ทุกคน บัดนี้ ในโอกาสวันมาฆบูชา ๑๔ กุมภาพันธ์ อันจะมาถึงใกล้ๆ นี้ ท่านที่กล่าว นามข้างต้น ในนามของมูลนิธิทั้งสองและคณะโยมศรัทธานั้น มองเห็น ความสำคัญของหลักธรรมที่บรรยายในหนังสือดังกล่าว จึงแจ้งกัลยาณ จันทรขอจัดพิมพ์หนังสือเล่มนั้นอีก เป็นครั้งที่ ๒ โดยทางวัดญาณเวศกวัน ซึ่งถือเป็นโอกาสที่จะเผยแผ่ธรรมตามกาล ได้จัดพิมพ์พร้อมด้วย

ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้เพิ่มเติมเนื้อหาความอันเห็นว่าคุณค่าแทรก เข้าไว้ด้วย โดยเฉพาะเรื่องความมีวินัยที่จะสำเร็จได้ด้วยกำลังแห่งจันทร

ธรรมกถาสำเร็จเป็นหนังสือที่จะเผยแพร่ได้ ด้วยอาศัยจันทรและ วิริยะเป็นต้นของชมรมกัลยาณธรรม อันมี ทพญ. อัจฉรา กลินสุวรรณ เป็นประธาน ที่ได้ทำการถอดเสียงเป็นตัวอักษร จึงขออนุโมทนาชาวชมรม กัลยาณธรรม ที่มีน้ำใจใฝ่ธรรม นำให้งานลุล่วงดังหมาย

ขออนุโมทนาพระครูวินัยธร (ชัยศ พุทธิวิโร) ที่ได้ปฏิบัติภารกิจ เหมือนเป็นศูนย์ประสานงาน และดำเนินการทั้งหลาย รวมทั้งออกแบบปก ให้ จนหนังสือเสร็จเป็นเล่มออกมา

ขออนุโมทนาธรรมทานบุญกิริยานี้ ที่เป็นการสร้างเสริมความเจริญ งอกงามของจิตใจและปัญญา ด้วยการช่วยกันแผ่ขยายความรู้เข้าใจธรรม ให้นำมาซึ่งประโยชน์สุขแก่ชีวิตและสังคม ตามหลักการแห่งธรรมโพบูลย์ เพื่อความสัมฤทธิ์โดยสมบูรณ์ แห่งความเกษมศานต์สถาพรของสังคม ประเทศชาติ และสันติสวัสดิ์ของประชาชาวโลก อย่างยั่งยืนตลอดกาลนาน

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ปยุตโต)

สารบัญ

อนุโมทนา..... ๗

มองดู ฉันทะ - ตัณหา

ไล่มาตั้งแต่เจงกิสข่าน..... ๓

- ฉันทะ - ตัณหา

ตก-เต็ม: พระพุทธเจ้าทรงมีฉันทะไม่ลดถอยเลย ๔

ฝรั่งยังนับเนี่ยเรื่อง Ambition

ใครแยกฉันทะกับตัณหาได้ ก็เดินหน้าไปเลย ๗

เห็น Ambition ของตีเมอร์แล้ว

ก็มาดู Ambition ของ Flexner ๑๑

คนไทย อย่าแค่เอาศรัทธาญชัยมาช่วย

ต้องไปให้ช่วยด้วยปัญญา ที่เอาฉันทะมาใช้ด้วย ๑๓

ฉันทะมา พาให้รักษาวินัย ด้วยใจที่เข้มแข็ง ๑๗

- อนิจจัง - เหตุปัจจัย

ไม่อยู่แค่ “อนิจจัง...ไม่เที่ยง”

ต้องไปให้ถึง “มันเป็นไปตามเหตุปัจจัย” ๑๙

จากปัจจัยขนอก ได้ผลอันหนึ่ง

จากปัจจัยหนึ่งๆ เกิดผลหลากหลาย ๒๔

ผลหลากหลาย-ปัจจัยขนอก ในระบบนิเวศ ๒๗

ท้าวพิภพจักรวาล พึงผ่านพ้นเอกการณวาท ๒๘

บิกแบงจะลงในเอกการณวาทใหม่

ดูกันไปก่อน ๓๑

รู้จักอนิจจังใหม่ พิสูจน์ได้ที่ไม่ประมาท

ทำการให้สำเร็จ ด้วยความรู้เหตุปัจจัย ๓๕

ผนวก: วินัย ที่ค้นหาผืนใจ แต่ฉันทะใฝ่ปรารถนา & พุทธธรรม ๑๘ ประการ..... ๓๖

มองดู จันตะ - ตัณหา

ไล่มาตั้งแต่เจงกิสข่าน*

ที่นี้ก็ย้อนกลับมาเรื่องที่พูดค้างไว้ คือ เรื่องจันตะกับ ตัณหา เรื่องอนิจจัง เรื่องเหตุปัจจัย เรื่องปัจเจกการ พูดแล้ว พูดอีกหลายรอบ หวังว่าโยมคงไม่เบื่อ

เรื่องจันตะนั้น บอกแล้วว่าเวลานี้ต้องย่ำบ่อบนที่สุด เพราะ เป็นกรรมข้อยิ่งใหญ่ที่ถูกคนไทยลืมจนแทบจะหายไปเลย

ก่อนจะขยายความต่อไป ก็ขอทบทวนหลักให้แม่นก่อน และจะให้แม่น ก็ต้องเทียบกับตัณหา ที่เป็นคู่ตรงข้ามกัน

จันตะ คือ ความอยากให้สิ่งนั้นๆ อยู่ในภาวะที่ดีงาม สมบูรณ์ของมัน แล้วก็อยากรู้อยากทำให้มันดี งามสมบูรณ์อย่างนั้น แปลงๆ ว่า ใจรัก อยากทำ

ตัณหา คือ ความอยากได้อยากเอาสิ่งนั้นๆ มาเสริมขยาย ประนเปรออัตตาของเรา จึงอยากเสพ อยากอวด อยากไฉ่ อยากโก้ อยากบำรุงบำเรอ

* เกร็ดความรู้ธรรม ตอนว่าด้วย “จันตะ” ครั้งที่ ๖ [ธรรมกถา ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) หลังปาติโมกข์ คำวันที่ ๗ พ.ย. ๒๕๖๑]

อยาก ๒ อย่าง

อยากให้สิ่งนั้นๆ อยู่ในภาวะที่ดั่งามสมบูรณ์ของมัน

อยากรู้อยากทำอะไรๆ ให้ดั่งามสมบูรณ์ = **ฉันทะ**

อยากให้ตัวได้เสพ ได้บำรุงบำเรอ

อยากให้ตัวโก้เก๋ อยากอวด อยากโอ' = **ตัณหา***

* อยากใหญ่โตอวดโอ้โก้เก๋นั้น ชื่อตรงคือเป็น “มานะ” แต่ในที่นี้ เพื่อไม่ให้ซับซ้อน และยากแก่ผู้เริ่มศึกษา จึงรวมมานะไว้ในตัณหาก่อน เป็นคำเดียว โดยให้เข้าใจตามหลักว่า ภาวตัณหาเป็นแดนเกิดของกิเลสและมานะเป็นต้น (ถรร.ข.๒/๓๑๘)

ได้ยกตัวอย่างให้ฟังแล้วว่า คนมีฉันทะไปนั่งไปเดินไปดู ไปอยู่ที่ไหน ก็อยากใหที่นั่นสะอาดเรียบร้อย ถ้าที่นั่นสกปรกรกร รุงรัง ก็จะไปกวาดให้สะอาดเรียบร้อย เช่นหาไม้กวาดหาผ้า หาน้ำมาปิดกวาดเช็ดถูจัดการจนสะอาดเรียบร้อย

แต่คนที่ไม่มีฉันทะ จะถูกตันทาถ่วงไว้ตั้งไว้ไม่ยอมไปทำอะไรให้เหน็ดเหนื่อย (ขี้เกียจ) ได้แต่รอว่าเมื่อไรจะได้กินได้ เสพอะไรๆ ให้อร่อย แล้วก็ได้นอนให้อุตุสุข

ถ้าจะให้คนที่เป็นอย่างนี้ถูกตันทาถ่วงไว้ด้วยรางวัลว่าเธอกวาดบ้านตรงนี้นะ เสร็จแล้วจะให้ขนมหรือ ให้ของนั้นของนี่ เขาจึงจะยอมไม้กวาดมากกวาดบ้าน

แต่คนที่กวาดบ้านเพื่อเอารางวัลนี้ เราต้องคุมให้ดี เพราะ เขาจะเอารางวัล เขาจะไม่ตั้งใจกวาด จะสะอาดหรือไม่ เขาไม่สนใจ จึงต้องคอยตรวจคอยคุมให้ดี ไม่เหมือนคนที่กวาดด้วย ฉันทะ เขาอยากใหสะอาด ถึงไม่มีใครคุม เขาก็กวาดเต็มที่

ได้พูดไว้อีกตัวอย่างหนึ่งซึ่งง่าย ๆ ใกล้ตัว คือ คนมีฉันทะ นั้น ไม่ว่าจะไปประสบพบเห็นเกี่ยวข้องกับอะไร ก็อยากใหสิ่ง นั้นอยู่ในภาวะที่ดีงามสมบูรณ์หรือดีเต็มที่ของมัน

เช่นจะกินอาหาร เขาก็นึกถึงร่างกายว่า จะกินใหร่างกาย นี้แข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่มีโรค แล้วร่างกายนี้จะได้อยู่ดีและช่วย ใหเล่าเรียนศึกษาทำงานต่างๆ ได้ผลดีไปหมด เขาก็จึงเลือกกิน อาหารที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์จริงๆ ไม่กินของที่บั่นทอน สุขภาพ และกินในปริมาณที่พอดีกับความต้องการของร่างกาย

นี่คือกินด้วยฉันทะ ทีนี้ก็มาดูคนที่กินด้วยตันทา

คนที่เป็นลูกน้องตัณหา กินอย่างไร ก็กินเอาอร่อยอย่าง เดียว บางทีก็กินอวดโก้ ดูแต่ว่าให้เป็นของชอบมีรสชาติ จะ เป็นประโยชน์หรือเป็นโทษอย่างไรก็ช่างมัน และไม่สงสาร ร่างกายนี้เลย กินจนท้องแน่นท้องอืด บางทีแทบลุกไม่ขึ้น กิน ไปกินมา สุขภาพไม่ดี บางทีมีโรคตามมาด้วย

จะเห็นว่า คนมีฉันทะจะกินอาหาร โดยมองเห็นเหตุปัจจัย เป็นสายสืบทอดต่อๆ กัน ว่ากินอาหารอย่างนี้ ให้พอดีแค่นี้แล้ว ร่างกายจะแข็งแรงมีสุขภาพดีไม่มีโรคภัย แล้วร่างกายที่ดีนี้ก็ จะช่วยให้ไปเล่าเรียนศึกษาทำงานทำการได้ผลเต็มที่ เรียกเป็น ทางการว่า รู้จักประมาณในการบริโภค นี่คือนฉันทะมากับปัญญา

แต่คนที่กินด้วยตัณหา ไม่มองอะไรยาวไกลออกไป นึก แค่ว่าจะได้อร่อยปากเต็มท้องเท่านั้น นี่คือนฉันทะมากับอวิชชา

เอาละ ทบทวนกันแค่ได้หลักไว้ แล้วก็ได้ออก รายนละเอียดอะไรๆ มามากแล้ว ทีนี้ก็มาว่ากันต่อไป

ตก-เติม: พระพุทธเจ้าทรงมีฉันทะไม่ลดถอยเลย

อ้อ... ฉันทะที่พูดมาเรื่อยๆ นั้น เดียวกับข้ามจุดนั้น เดียวกับ ข้ามแ่งนี้ คือตกหล่นไปนั่นเอง คราวที่แล้วก็ลืมบอกไปแ่งหนึ่ง คือฉันทะนี้ เป็นพุทธธรรมอย่างหนึ่งในพุทธธรรม ๑๘ ประการ*

ก็มาเติมเรื่องทีตกหล่นไปนี้เสียก่อน คือพระพุทธเจ้าทรง มีพระคุณอีกชุดหนึ่งที่เราไม่ค่อยรู้จักัน เรียกว่า พุทธธรรม ๑๘

พุทธธรรม คืออะไร? “พุทธธรรม” แปลได้ ๓ อย่าง คือ

* พุทธธรรม ๑๘ (อภฺรฺจารสฺส พุทฺธธมฺมา) ผู้ต้องการทราบ ดูท้ายเล่ม

๑) แปลว่า ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง นี่ก็คือคำสอนของพระพุทธเจ้า

๒) แปลว่า ธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ได้แก่ บารมี ๑๐

๓) แปลว่า ธรรมคือคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า มี ๑๘ ข้อ

ฉันทะนี้เป็นพุทธธรรมอย่างหนึ่งในคำแปลที่ ๓) คือเป็นคุณสมบัติประจำพระองค์อย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า ได้แก่ทรงมีฉันทะไม่ลดถอยเลย (คำบาลีว่า นตฺถิ ฉนฺทสฺส หานิ)

มีฉันทะไม่ลดถอยอย่างไร คือ พระพุทธเจ้าทรงมีฉันทะทรงปรารถนาทรงต้องการทำให้คนมีความสุขหลุดพ้นไปจากความทุกข์ ให้เขาเป็นคนดี มีจิตใจดี มีปัญญา รู้เข้าใจธรรม ให้เขาเป็นคนที่สมบูรณ์ ฉันทะนี้พระพุทธเจ้าทรงมีเต็มเปี่ยมตลอดเวลาไม่ลดถอยเลย ในพระเหตุที่นั่นพระพุทธเจ้าทรงมีพระมหากรุณาธิคุณทรงปรารถนาจะช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์แล้วพระมหากรุณาธิคุณนั้นแสดงออกมาในการปฏิบัติด้วย ฉันทะนี้ คือเสด็จไปเพียรพยายามทำให้สำเร็จตามนั้น

ฉะนั้นจึงมีพุทธกิจประจำวันว่า พอใกล้สว่าง ก่อนเสด็จออกไปบิณฑบาต พระพุทธเจ้าทรงตรวจดูคนสัตว์ที่สามารถและที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรม ทรงพิจารณาว่าบุคคลใดมีพื้นมีอุปนิสัยที่จะไปโปรดได้ หรือใครมีปัญหาที่จะไปทรงแก้ไขให้ธรรมแก่เขา ควรจะไปโปรดผู้ใด เสรีแล้วก็เสด็จไปบิณฑบาตเรียกกันว่าไปโปรดสัตว์ คือเสด็จไปทรงทำงานช่วยแก้ปัญหาดับทุกข์ให้แก่คนทั้งหลาย ก็ทรงถือบาตรไปด้วยเพื่อจะได้รับอาหารฉันระหว่างทาง

อย่างวันหนึ่งทรงพิจารณาเห็นว่าเด็กวัยรุ่นคนหนึ่ง ชื่อว่ามัญจุกุณฑลดี เป็นลูกเศรษฐีใหญ่ ป่วยหนักจะต้องสิ้นใจวันนี้แล้วเขามีอุปนิสัยพื้นจิตใจที่พระองค์จะไปช่วยเขาได้ จะให้เขาได้ธรรมก่อนที่จะสิ้นใจก็ยังดี แค่นี้พระพุทธเจ้าก็เสด็จไป นี่คือฉันทะเป็นธรรมที่พาให้พระองค์เสด็จไปโปรดเขา

ทำไมเด็กวัยรุ่นคนนี้ป่วยจะตายอย่างนี้ มีเรื่องเล่าว่า ท่านเศรษฐีพ่อของเขาเป็นคนขี้เหนียวขนาดหนัก ลูกป่วยหนักทั้งๆ ที่รักลูก แต่ก็ขี้เหนียวเงินเหลือเกิน จึงไม่ยอมไปหาหมอที่เก่งเพราะกลัวเสียเงินมาก ก็ไปหาหมอที่ด้อยฝีมือ รักษาไปๆ ก็ไม่หาย ไปหาหมอนั่นหมอนั้น ก็ไม่หาย จนกระทั่งถึงขั้นสุดท้าย หมอเก่งก็รักษาไม่ไหว จะต้องตาย เศรษฐีก็เสียใจ แต่ก็ช่วยลูกไม่ได้ หหมดทางแล้ว เป็นเรื่องที่แสนเศร้า

พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่าพระองค์จะต้องเสด็จไปช่วยมัญจุกุณฑลดีให้ทันก่อนที่เขาจะตาย ช่วยให้เขาตายไปด้วยจิตใจที่สะอาดผ่องใส จึงเสด็จไปให้เขาได้พบเห็นพระองค์ ทรงมีวิธีการที่ทำให้เขาเกิดความปลาบปลื้มยินดี แล้วเขาก็ตายไปพร้อมด้วยใจที่เอิบอิมผ่องใส และตอนนั้นก็เลยเป็นโอกาสให้พระองค์ได้โปรดเศรษฐีพ่อด้วย ทรงแก้ความขี้เหนียวของเขา ทำให้เศรษฐีเปลี่ยนไปกลายเป็นคนมีใจกว้างรู้จักทำบุญบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือคนทุกข์ยากทั้งหลายต่อไป

คราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นชวานาคคนหนึ่ง ซึ่งอยู่ไกลออกไป ว่าเขามีพื้นจิตใจ มีปัญญาพร้อมเป็นทุนดี พระองค์ก็เสด็จไปพระองค์เดียว ด้วยพระบาทเปล่าจากเมืองหนึ่งไปอีกเมืองหนึ่ง เพื่อจะไปโปรดชวานาคคนเดียวนี้

ที่ว่ามานี้เป็นตัวอย่างของการทรงมีธรรมที่เรียกว่าฉันทะ ไม่ลดถอย คือเสด็จไปทำสิ่งที่ตั้งามถูกต้อง ทำให้คนได้ธรรม ได้ปัญญา รู้จักแก้ปัญหา และเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ พระองค์ ทรงทำเต็มที่อยู่ยงี้ จึงเรียกว่า “นตฺถิ จนนทสฺส หานิ” คือมีฉันทะ ไม่ลดถอย เป็นคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าที่เราควรจำกันไว้ ถ้า พวกเรามีคุณสมบัตินี้ จะดีอย่างไร ก็ลองคิดกันดู

ฝรั่งยังนับเนียนเรื่อง Ambition

ใครแยกฉันทะกับตัณหาได้ ก็เดินหน้าไปเลย

คิดว่าโยมที่มาฟังนี้ คงแยกได้ชัดแล้วระหว่างฉันทะกับ ตัณหา อย่าให้มีปัญหาในเรื่องนี้กันอีกเลย คนไทยเราสับสน เรื่องนี้มาเหลือเกินแล้ว มันทำให้ประเทศชาติและพระศาสนา แย่ไปหมด ก็จะเล่าต่อเรื่องฉันทะอีกหน่อย

ไม่ใช่เฉพาะคนไทยนะ ฝรั่งก็แยกไม่ออกเรื่องความอยาก ความปรารถนา ชนิดที่เป็นฉันทะ กับชนิดที่เป็นตัณหา เขามองเห็นความอยากอย่างเดียว ไม่รู้จักแยก แต่ของฝรั่งนั้น พอไม่รู้จักแล้ว ของเขาออกผลไปแบบหนึ่ง ส่วนของไทยนี้ไม่รู้จัก แล้วออกผลไปอีกแบบหนึ่ง ซึ่งตรงกันข้าม ทำไม่เป็นอย่างนั้น

ก็มาพิจารณากันดู ฝรั่งมีคำว่าอยากที่เด่นมากคำหนึ่งคือ ambition แปลกันว่า ความทะเยอทะยาน บางทีก็ว่าความใฝ่สูง ที่นี้ฝรั่งแยกไม่ออก ฝรั่งบางพวกบอกมาและไทยบางที่ก็ตามไป ว่า คนต้องมี ambition จึงจะสร้างความสำเร็จที่สูงเลิศได้ แต่ บางทีก็ไม่ดี อย่างเด็กที่แสดง ambition มากนัก เพื่อนๆ ก็จะซัง

เรื่องนี้รวมแล้วฝรั่งยังพรั่มัวนัวเนีย ก็ลองมาดู ambition ของฝรั่งว่าเป็นอย่างไร ขอให้ดูตัวอย่างแล้วลองวินิจฉัยด้วยหลักฉันทะ กับ ตัณหา

รู้จักเจงกิสข่านไหม? ทุกคนรู้ เจงกิสข่าน (Genghis Khan) นี้ เมื่อราว ค.ศ. 1200 คือถอยไป ๘๐๐ กว่าปี นับอย่างเราก็ราว พ.ศ. ๑๗๐๐ ได้ยกทัพมองโกล (Mongol) ลงมาจากเอเชียกลาง เข้าสู่เอเชียหิมาลัย ผ่านมาทางอัฟกานิสถาน ข้างประเทศอินเดีย เมื่อถึงช่องว่างที่เหมาะสม ถ้าเจงกิสข่านเลี้ยงช้างก็เข้าอินเดีย แต่เจงกิสข่านเลี้ยงขวา คือเข้าตะวันออกกลาง อินเดียแดนชมพูทวีปก็เลยรอดไป

เจงกิสข่านเลี้ยงขวาเข้าเอเชียกลางแล้ว ก็บุกทะลวงฆ่าฟันทำลายล้างทุกอย่างหมดไป ยึดครองได้จนถึงรัสเซียตอนใต้ แต่พวกมองโกลนี้ขาดวัฒนธรรมที่จะยึดเหนี่ยวประชาชน ผลที่สุด เวลาผ่านไปไม่นาน ทั้งที่ตนเป็นผู้พิชิต ก็เป็นฝ่ายที่ถูกกลืนหายสลายไป ถิ่นดินแดนนั้นๆ ก็กลับไปเป็นคล้ายอย่างเดิม

ทีนี้ หลังยุคของเจงกิสข่าน ล่วงไปได้ราว ๒๐๐ ปี มาถึงรุ่นหลาน มีนายทัพคนหนึ่ง ชื่อว่าตีมุร์ (Timur) อ้างตัวว่าสืบสายวงศ์ของเจงกิสข่าน เป็นผู้ที่มีฝีมือการรบฉกาจนัก ฝรั่งว่าเป็นผู้พิชิต (conqueror) เขาตั้งกองทัพขึ้นมา เมื่อสร้างความเป็นใหญ่ขึ้นได้แล้ว ก็ตั้งเมืองหลวงที่สามารถกันท์ (Samarkand, บัดนี้อยู่ในอุซเบกิสถาน/Uzbekistan) แล้วตีมุร์ ผู้พิชิต ก็ยกทัพมองโกลจากเอเชียกลางลงมาพิชิตได้ตั้งแต่เปอร์เซีย (Persia, บัดนี้คืออิหร่าน) ไปจนถึงรัสเซีย เข้ายึดมอสโก (Moscow)

ขณะครองมอสโกอยู่ที่เปอร์เซียได้เกิดจลาจลทั่วประเทศ ตีมูร์ปราบจลาจลอย่างเหี้ยมโหด ทำลายเมืองใหญ่ๆ หมดสิ้น และสังหารประชาชนอย่างอำมหิต เอาหัวกะโหลกคนมาสร้างเป็นหอรบ

ตีมูร์ ผู้พิชิต ได้เกิด ambition ใฝ่ทะยานขึ้นมาว่าเขาจะต้องเป็นผู้พิชิตอินเดียแดนชมพูทวีป ที่บอกเมื่อกี้ว่าเจงกิสข่านเว้นไว้ ดังนั้น ในปี 1398/๑๙๔๑ (สิ้นยุคสุโขทัย ต้นสมัยอยุธยา) ตีมูร์ก็ยกทัพไปตีอินเดีย ทำลายล้างเดลีพิณาศหมดสิ้นฆ่าคนไปเหยียบแสนแทบหมดทั้งเมือง เสร็จสมใจแล้ว ก็ยกทัพกลับสามารถกันท์ ทิ้งอินเดียที่วอดวายไว้ข้างหลัง เหลือแต่ซากซึ่งอีกกว่าศตวรรษจึงฟื้นขึ้นได้ใหม่

เอาละนะ ตีมูร์ ผู้พิชิตนี้ ด้วย ambition ใฝ่ทะยานที่จะเป็นผู้พิชิตอินเดีย ก็ได้ยกทัพไปทำสำเร็จตาม ambition ของเขา แต่แค่นั้นยังไม่พอ ต่อมาเขาก็มี ambition ขึ้นมาอีกว่า จะต้องไปพิชิตเมืองจีน แล้วก็นั่งนอนคิดวางแผนไปตีเมืองจีน แต่พอเริ่มยกทัพออกไปก็ป่วยและสิ้นชีพเสียก่อนในต้นปี 1405 เป็นอันว่าความใฝ่ทะยาน ambition ครั้งหลังนี้ไม่สำเร็จ

ชัดแล้วนะ นี่คือ ambition ความใฝ่ทะยานแบบหนึ่ง ที่นี้ก็จะให้ดู ambition อีกแบบหนึ่ง ซึ่งฝรั่งแยกกันไม่ออก เขาเรียกได้แค่ว่าเป็น ambition ปนๆ กันไป

Ambition แบบเมื่อกี้ก็มีเยอะเยอะ อย่างนะโปเลียน ก็ถูกตำรามากหลายบอกว่าเขามี ambition ใฝ่ทะยานอำนาจความยิ่งใหญ่ จะตั้งราชวงศ์ฝรั่งเศสที่แข็งแกร่งยืนยง แล้วสถาปนาจักรวรรดิที่ฝรั่งเศสเป็นใหญ่ขึ้นในยุโรป อย่างนี้เป็นต้น

Ambition 2 แบบ

ตีมูร์ ผู้พิชิต รุ่หนหลานของเจงกิสข่าน มี ambition ใฝ่
ทะยานไปพิชิตอินเดีย ทำให้ได้ฆ่าคนนับแสน ทำลาย
ล้างเมืองเดลีรอดวาย เหลือไว้แต่ซาก

ของตีมูร์นี้ เป็น Ambition แบบไหน? = **ตัณหา***

Abraham Flexner มี ambition ใฝ่ปรารถนาจะตั้ง
ศูนย์การศึกษาระดับอุดมศึกษาที่เป็นแบบอย่างขึ้น และ
ก็ตั้งได้สำเร็จที่ Princeton รวบรวมนักวิทยาศาสตร์ที่
เก่งที่สุดของโลกมาสอน รวมทั้ง ไอน์สไตน์/Einstein

ของ Flexner นี้ เป็น Ambition แบบไหน? = **ฉันทะ**

* ความอยากยิ่งใหญ่ใฝ่อำนาจข่มขู่อยู่เหนือคนอื่นนั้น ชื่อตรงคือ “มานะ” แต่ในที่นี้ เพื่อให้
ไม่ให้ซับซ้อนและยากแก่ผู้เริ่มศึกษา จึงรวมมานะไว้ในตัณหา ให้เป็นคำเดียวก่อน โดย
ให้เข้าใจตามหลักว่า ภาวตัณหาเป็นแดนเกิดของทิฏฐิและมานะเป็นต้น (ภร.ช.๒/๓๑๘)
กรณีของ ตีมูร์ ผู้พิชิตนี้ ชัดว่า เป็นมานะที่ปรารถนาความยิ่งใหญ่ใฝ่อำนาจอย่างรุนแรง

เห็น Ambition ของตีเมอร์แล้ว ก็มาดู Ambition ของ Flexner

ที่นี้ก็มาดู ambition อีกแบบหนึ่งว่าเป็นอย่างไร

ที่อเมริกา นายอับราฮัม เฟลคซเนอร์ (Abraham Flexner) มีชื่อว่าเป็นนักการศึกษาสำคัญที่มีบทบาทใหญ่ในการนำการศึกษาแพทยศาสตร์และวิทยาศาสตร์เข้าสู่วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยทั้งหลายในอเมริกา

นอกจากได้เป็นแรงกระตุ้นให้มหาวิทยาลัยอเมริกันตื่นตัวกันขึ้นมาในการศึกษาสายนี้แล้ว เมื่อเป็นเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการศึกษาทั่วไป ของมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ (Rockefeller Foundation) ในช่วงปี 1913-28/๒๔๕๖-๗๑ ท่านได้หาทางจัดสรรเงินมากมายกว่า ๕๐๐ ล้านดอลลาร์ ให้แก่การปฏิรูปและพัฒนากการศึกษาวิชาการแพทย์ของอเมริกัน ขอให้ถือว่าสมัยนั้น ค่าเงินเหรียญอเมริกันสูงกว่าเดี๋ยวนั้นมาก

Flexner มี ambition ว่าจะต้องตั้งศูนย์การอุดมศึกษาชนิดต้นแบบหรือที่เป็นแบบอย่างขึ้นให้ได้ และประมาณ ค.ศ. 1930 ท่านก็ตั้งศูนย์กลางอุดมศึกษาที่ว่านี้ได้สำเร็จที่ปรินซ์ตัน (Institute for Advanced Study, Princeton) โดยตัวท่านเองเป็นผู้อำนวยการ แล้วก็รวบรวมนักวิทยาศาสตร์ที่เก่งที่สุดของโลกมาสอนที่นี่หลายคน และในปี 1933 ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) ซึ่งหนีภัยฮิตเลอร์จากเยอรมนี ก็มารับตำแหน่งสอนประจำที่นี่ อันเป็นเหตุการณ์สำคัญที่เด่นดังทีเดียว

นี่ก็เป็นความใฝ่สูงที่เรียกว่า ambition ถ้าแปลให้เบาๆ ก็คือความมีใจรักอยากทำ ขอให้นึกหาตัวอย่างมาเทียบดู

ที่เมืองไทยนี้ การที่มีโรงพยาบาล และเกิดคณะแพทยศาสตร์ ที่ศิริราชขึ้นได้ ก็เพราะมีท่านผู้ใหญ่ที่มี ambition พรารถนาจะให้ประชาชนคนไทยเป็นอยู่ดีมีความสุข ในยามทุกข์ยากเจ็บไข้ก็ให้มีโรงพยาบาลที่จะรับเข้ามาดูแลรักษาพยาบาล มีโรงเรียนแพทย์ มีมหาวิทยาลัยแพทย์ ที่จะได้มีคุณหมอ มีพยาบาล มากขึ้น เก่งขึ้น ที่จะช่วยเหลือประชาชนอย่างได้ผลดี และกว้างขวางทั่วถึง ดังที่การแพทย์ไทยได้พัฒนามาจนถึงปัจจุบันนี้ เป็นที่พึงของประชาราษฎร์ทั่วทั้งแผ่นดิน โดยมีเกียรติภูมิสูงมากในระดับโลก นี่ก็ท่านก็ต้องมี ambition ก็ขอให้ไปศึกษาประวัติดู ว่าท่านคือใคร

ที่นี้ ก็ให้เทียบดู ระหว่าง Timur ที่มี ambition จะสร้างผลสำเร็จในการไปพิชิตอินเดีย กับ Abraham Flexner ที่มี ambition จะทำความสำเร็จในการตั้งศูนย์กวดมศึกษาที่เป็นแบบอย่างขึ้นมา ขอถามว่า แยกได้ไหม? ว่าของใครเป็นตัณหา ของใครเป็นฉันทะ

ถามว่า: ของใครเป็นตัณหา? *ตอบมาว่า:* Timur

ถามว่า: แล้วของใครเป็นฉันทะ? *ตอบมาว่า:* Flexner

อันนี้ ถ้าถามฝรั่ง แยกไม่เป็น จะถามอันไหนๆ แยกว่า ambition ทั้งนั้น

ที่นี้ เมื่อไทยลืมนไป ก็แยกไม่ได้ ฝรั่งไม่เคยรู้วิธีแยก ก็แยกไม่เป็น แล้วผลออกมาอย่างไร?

คนไทย อย่าแค่อาศรีธนะชัยมาช่วย

ต้องไปให้สวยด้วยปัญญา ที่เอาจับตะมาใช้ด้วย

ผลปรากฏว่า ฝรั่งเศส ไม่มีอะไรมาแย้ง แก้กัโดยว่าเต็มทีทั้ง ๒ แบบ ไม่ว่าจะ เป็น ambition แบบฉันทะ หรือ ambition แบบตัณหา ฝรั่งเศสแยกไม่ถูกด้วย และไม่มีอะไรมาแย้งด้วย ไม่ว่าจะ ไปทางฉันทะ หรือไปทางตัณหา ฝรั่งเศสเอาเต็มทีทั้งนั้น

ที่นี้คนไทยละ ก็อย่างที่ว่ามาแล้ว คนไทยนี่ลืมไปแล้ว ถึงขั้นไม่รู้จักฉันทะ รู้จักแต่ตัณหา ไม่ว่าจะอยากอะไร เอาเป็นตัณหาหมด แล้วพระก็บอกมาให้ละตัณหา จึงอยากอะไรไม่ได้ทั้งนั้น ตกลงว่าอยากอะไรไม่ได้นะ เป็นตัณหา ก็อยากไม่ได้ เพราะกลัวจะเป็นตัณหา นี่ก็แยกไม่ออกเหมือนกัน ก็ไม่เอาทั้งฉันทะ ทั้งตัณหาสิ นี่ไปอีกทางหนึ่ง ซึ่งตรงข้ามกับฝรั่ง

เอาละสิ คนเราถ้า ถ้าไม่มีความอยาก จะเป็นอยู่ได้อย่างไร จะทำอะไรให้เกิด ให้มี ให้เจริญ ให้พัฒนาได้อย่างไร อย่างนี้ก็แย่แล้วสิ ที่นี้จะทำอย่างไรดี? ก็อยู่กันไปพราวๆ มั่วๆ

ต่อมาก็มีคนหัวดี คือ คนไทยนี่เก่งนะเรื่องเลื่องเรื่องลอบ อย่างที่ว่าคนไทยนี่นิยมศรีธนะชัย ก็มีคนที่ว่าจะโดยรู้ตัว หรือไม่ ก็ไม่ทราบ ได้หันไปใช้วิธีศรีธนะชัย ทำอย่างไรรู้ใหม่? ก็ปรากฏว่า ไปๆ มาๆ ในเมืองไทยนี้ ได้มีการแยกเรื่องออกไปเป็นทางโลก-ทางธรรม โยมทั้งหลายคงได้ยินกันมาแล้ว

พอแยกอย่างนี้แล้ว ก็บอกว่า ความอยากนี้เป็นตัณหา ทางธรรมก็ลดไปละไป พวกพระพวกไปวัดต้องลดต้องละตัณหา ส่วนชาวบ้านคนทั่วไปอยู่ทางโลก ไม่เกี่ยว ก็ว่ากันไปตามสบาย

IT เพื่อเสพ vs. IT เพื่อศึกษา-สร้างสรรค์

เวลานี้มีมือถือ มีสมาร์ตโฟนกันทั่ว

หลายคนใช้มันเพื่อเสพ เอาแต่เล่น หาความสนุกสนาน
บันเทิง หยุดเสพลึกสนุก ก็นอน พรุ่งนี้ๆ ก็วันๆ ก็
ได้แต่เล่นสนุกอยู่อย่างนี้ ไม่ก้าวไปไหน ให้เขาล้อ
ได้ว่า วายวนอยู่ในวังงสาร

ถ้าใช้มันเพื่อศึกษา แล้วทำการสร้างสรรค์ ก็จะมีการ
พัฒนา ได้ก้าวหน้าไปทุกวัน

นี่ก็หมายความว่า เมื่อแยกทางโลกทางธรรมแล้ว คนไทยก็เลยบอกว่า พวกเราชาวบ้านนี่อยู่ทางโลก ไม่ใช่ทางธรรมที่ต้องลดต้องละตัณหา ไม่ต้องคิดอะไรหรอก พวกเราต้องมีความอยาก มีตัณหาไปเถอะ ชาวบ้านก็ปล่อยตัณหาว่่ากันเต็มทีเลย แล้วในวัดเอง พระก็พรั่าๆ มั่วๆ ไม่ชัดเจน แยกออกมาไม่ได้ว่าฉันจะเป็นอย่างไร ก็ทำอะไรๆ กันไปเรื่อยๆ เฉื่อยๆ

ไปๆ มาๆ ในเมืองไทยนี้ ฉันทะหายไป อย่างน้อยก็เลือนราง คนไทยอยู่กับความอยากแบบเดียว ปล่อยตัวให้แก่ตัณหา ด้านตัณหาว่่ากันเต็มที ส่วนฉันทะจะมาเองบ้าง ก็ได้แค่พรั่าๆ มั่วๆ ไม่ค่อยมีกำลัง หรือไม่ก็กำ้าๆ กิ่งๆ ครึ่งๆ กลางๆ ทั้งสองอยาก ส่วนฝรั่งนั้นเอาเต็มทีทั้ง ๒ อยาก ทั้งฉันทะ ทั้งตัณหา แล้วผลเป็นอย่างไร ก็ดูก็เห็นกันได้เอง

อย่างเวลานี้ โลกเข้ายุคไอทีมาซักจะนานแล้ว ฝรั่งได้พัฒนาไอทีเจริญไปไกล มีมือถือ มี smartphone/สมาร์ทโฟน แล้วตอนนี้คนไทยก็มีปัญหาหนักกับสมาร์ทโฟน ฝรั่งและบางชาติอื่นเขาเป็นผู้ผลิต คนไทยเป็นผู้บริโภค หรือเป็นนักบริโภค

ขอให้คิดดู ฝรั่งที่พัฒนาสมาร์ทโฟนขึ้นมาได้นี้ ต้องเป็นคนที่มีฉันทะ เขานึกถึงจุดหมายมองเห็นภาพมนุษย์หรือชาวโลกที่เป็นอยู่ดำเนินชีวิตกันได้ดีสะดวกสบายขึ้น เช่นติดต่อสื่อสารกันง่าย รับส่งข่าวสารข้อมูลได้พรั่าพร้อมฉบับไว ช่วยให้แก้ปัญหา และดำเนินกิจการทั้งหลายเพื่อประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมได้สมดังใจ เฉพาะอย่างยิ่งช่วยพัฒนาการศึกษา เกื้อหนุนกระตุ้นเร้าความคิดสร้างสรรค์ต่างๆ แต่มันก็อาจถูกนำมาใช้สนองความต้องการของตัณหาได้มากด้วย ตั้งแต่การเสพบำารุงบำาเรอ ไปจนถึงหลอกลวง ทำร้ายกัน และทำการร้าย

ทีนี้ ฝรั่งเศสก็มี ๒ พวก พวกนักฉันทะ กับพวกนักตัณฑหา ถ้าใช้สมองตัณฑหา ก็เสพ ถ้าใช้สมองฉันทะ ก็ศึกษา จึงเป็นสมาร์ทโฟนเพื่อเสพ กับสมาร์ทโฟนเพื่อศึกษา เพื่อเสพก็เป็นแบบตัณฑหา เพื่อศึกษาก็เป็นแบบฉันทะ ทีนี้ฝรั่งเศสก็มี ๒ พวกอยู่แล้ว แม้ว่าตอนนี้ฝรั่งเศสจะหลงมาทางบริโศคนิยม หันมาเป็นลูกน้องตัณฑหากันเยอะขึ้น แต่ฉันทะที่สืบทอดกันมานานก็ยังแรง

ฝรั่งทำสมาร์ทโฟนขึ้นมา เกาหลี จีน ก้าวตามแล้วแข่งกันผลิตออกมาเป็นการใหญ่ เมืองไทยนี้รับเข้ามาเต็มที่ ทีนี้คนไทยรับด้วยอะไร ถ้ารับด้วยตัณฑหา ก็ใช้เพื่อเสพ ถ้ารับด้วยฉันทะ ก็ใช้เพื่อศึกษา ตามมาด้วยสร้างสรรค์ มีเสียงบ่นกันนักว่าคุณไทยเด็กไทยรับด้วยตัณฑหา เอามาใช้เพื่อเสพแทบทั้งนั้น เสพกันนักหนาจนมันจะกลายเป็นสิ่งเสพติดชนิดใหม่ เข้าชั้นเสยศิลป์ข้อ ๕ ที่ว่าทำให้เกิดความประมาท พลาดๆ พลังๆ ใจไม่อยู่กับกิจ จิตไม่อยู่กับงาน ได้สติแค่แวบๆ สมารทก็วูบวาบ ไปไม่ถึง

ต้องรีบเตือนกันว่า ถ้าคนไทยรับมือไอทีอย่างนี้ ไปไม่รอด ต้องให้คนของเรา โดยเฉพาะเด็กๆ นี้เร่งฉันทะขึ้นมา ซ้ำไม่ได้

สมาร์ทโฟนต้องใช้เพื่อศึกษา ไม่อยู่แค่เสพ ต้องใช้เสพให้น้อยลง ใช้ศึกษาให้มากขึ้น ถ้าใช้เพื่อศึกษา ก็ต่อไปถึงสร้างสรรค์ แล้วก็หวังได้ว่าเมืองไทยจะเจริญทันเขาได้ นำเขาก็ไหว แต่ถ้าเอาแค่เพื่อเสพสมองตัณฑหา ก็จบ ได้แค่เป็นเหยื่อเขาเท่านั้น

ทีว่านี้เป็นตัวอย่างหนึ่ง เอามาเล่าให้ฟัง ถ้าเรามีความรู้อยู่เข้าใจเฉียบคม แยกฉันทะ-ตัณฑหาได้ เราก็ล้าหน้าฝรั่งด้วย เพราะฝรั่งแกแยกไม่ออก ได้แต่พูดรวมคลุกไปว่า ambition ว่า desire ว่ากันไปในวเนย

ส่วนพวกไทยเรา呢 ทั้งที่มีหลักบอกไว้ แต่ไม่รู้ไม่เข้าใจ แล้วก็ไม่ได้ศึกษา ได้แต่แก้ๆ กังๆ ไปไม่ถึงไหน เพราะฉะนั้น ตัวมีอะไร ต้องศึกษาให้รู้ชัด

ฉันทะมา พาให้รักษาวินัย ด้วยใจที่เข้มแข็ง

เรื่องฉันทะ วันนี่ว่าจะเอาแค่นี้ แต่เมื่อพูดถึงสมาร์ทโฟน ก็เห็นว่า คนไทยที่ถูกนิทาว่าไม่ค่อยจะมีวินัยกันอยู่แล้วนี้ มาถึงยุคไอที ยิ่งขาดวินัยกันใหญ่ ปกครองตัวเองแทบไม่ได้เลย

ในด้านชีวิตกิจส่วนตัว ก็คุมตัวไม่ได้ ไม่เป็นตัวของตัวเอง ทั้งที่รู้อยู่แก่ใจว่าไม่ควร ชักจะมากไป จะเกินไปแล้ว ก็หยุดไม่ได้ อยากดูนั่นอยากดูนี่ ยิ่งใจไม่อยู่ เพราะเสพติดมือถือเสียแล้ว คินวันผ่านไป ชีวิตวุ่นวายกับการหาช่องของสนองตัณหา แทนที่มีไอทีจะทวีปัญญา กลับถอยหลังไปให้คำโบราณแคะได้ ได้ว่า หมดเวลาไปกับเรื่องขี้หมูราขี้หมาแห้ง ถ้าไม่หมกมุ่นเสพเรื่องบันเทิง ก็เรื่อยเปื่อยปล่อยตัวปล่อยใจ วินัยหายไป จะรักษาเวลาจะจัดวาระอะไรก็ไม่ได้ เมื่อบังคับใจตัวเองไม่ได้ จิตใจก็อ่อนแอลงไปๆ

ในด้านสังคม เมื่อคนก้มหน้า ตาเห็นแค่ตัวเอง อยู่กับโลกของตัวในมือถือ ก็แทบมองไม่เห็นใครอื่น แม้แต่คนที่อยู่ด้วยกัน ใกล้ชิดกัน ถ้าหนักนักก็ตั้งแต่ในครอบครัว ไม่ต้องพูดถึงว่าจะดูแลกัน แม้แต่จะเหลียวแล ก็ยาก ทั้งที่อยู่กันมากมาย ผูกพัน พลุกพล่านจอแจ แต่ละคนก็โดดเดี่ยว ไม่เอาใจใส่ใครอื่น ไม่มีวินัย ไม่มีใจเอื้อเฟื้อในการอยู่ร่วมกัน แม้แต่ขึ้นไปบนรถโดยสารสาธารณะ ตัวจะกีดจะกั้นจะขวางใครอื่น ก็ไม่คำนึงที่จะใส่ใจ

สภาพขาดวินัย ที่คนปล่อยตัวปล่อยใจแล้วแต่ตัณหาจะพาไปอย่างนี้ ฟ้องถึงความอ่อนแอในจิตใจของคน และก็จะ เป็นความอ่อนแอของสังคมพร้อมไปด้วย แล้วถ้าขึ้นปล่อยไว้ ทั้งคนและสังคมก็จะยิ่งอ่อนแอเสื่อมคุณภาพลงไป

นี่คือ ถ้าไปตาม**ตัณหา** ก็ไม่เอาเหตุเอาผลอะไร เอาแค่นี้ให้ตัวได้เสพสมอยาก แล้วลงนอน คนก็หมดวินัย จิตใจก็อ่อนแอ

แต่ในทางตรงข้าม ถ้าได้**ฉันทะ**มานำ คนจะต้องการวินัย และใจจะมีกำลังเข้มแข็ง

ดังว่าแล้ว คนมีฉันทะนั้นพอใจจะให้เห็นทุกสิ่งทุกอย่างหมดจดสดใส อยากทำให้อะไรๆ เรียบร้อยงดงาม ให้ทุกหน่วยทุกส่วนเข้าที่เข้าลำดับเข้ารูปสมดุลงดงาม เป็นองค์รวมที่สมบูรณ์ เช่นให้ชีวิต ให้ชุมชน ให้สังคม เป็นอยู่และดำเนินไปอย่างถูกต้อง ถูกทางที่จะเป็นหน่วยรวมอันดีที่เจริญงอกงามสุขสันต์มั่นคง ยั่งยืนอยู่อย่างดีที่สุดของมัน นี่ก็คือ**วินัย** ที่เป็นการจัดทำให้เข้าระเบียบเป็นระบบที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องสมบูรณ์ของมัน

ความอยากความปรารถนาที่จะทำให้เป็นดังที่ว่าอย่างนั้น ทำให้เกิดมีกำลังความเข้มแข็ง เพราะฉันทะเป็นตัวนำหน้าพาให้เพียรพยายามเต็มที่ (พุทธพจน์: *ฉนฺทํ ชนฺติ วายมตี วิริยํ อารภตี*) โดยที่ฉันทะนั้นจะเป็นแรงขับเคลื่อนให้ทำให้ปฏิบัติไปจนกว่าจะสำเร็จ พร้อมทั้งมีความสุขสมใจในการที่ได้ทำได้ปฏิบัติอย่างนั้น

ตัณหา นั้นจะเอาแค่นี้ให้ตัวได้ ให้ตัวง่าย วินัยนั้นขัดขึ้นฝืนใจอยากของตัณหา วินัยจึงต้องบังคับ แล้วก็ได้แค่จับปูใส่กระด้ง

แต่ถ้าคนมีฉันทะ วินัยเป็นภาวะที่เขาใฝ่ปรารถนา ความอยากไม่ทำให้เขาระย่อ แต่คือความสำเร็จที่นำความสุขมาให้

ไม่อยู่แค่ “อนิจจัง...ไม่เที่ยง” ต้องไปให้ถึง “มันเป็นไปตามเหตุปัจจัย”

ที่นี้ หันไปเรื่องอนิจจัง กับเหตุปัจจัยต่อกัน บอกแล้วว่าหลักอนิจจังนี้สำคัญมาก “อนิจจัง” ที่ว่าไม่เที่ยง เกิดแล้วดับไปๆ มีอาการคงตัวอยู่ไม่ได้ เมื่อคงอยู่ไม่ได้ ก็เปลี่ยนแปลงไป การที่มันเกิดดับๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างนี้ มันมีความสัมพันธ์กัน มันก็เป็นปัจจัยแก่กัน ดังนั้น ที่ว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงไปนี้ จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย

เมื่อรู้ความจริงของธรรมชาติอย่างนี้แล้ว คนที่มีปัญญาก็จึงศึกษาเหตุปัจจัย เมื่อหวังผลดี ก็คิดว่าอะไรเป็นเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดผลดี แล้วก็มนสิการพิจารณาสืบสาวเหตุปัจจัย เมื่อมองเห็นเหตุปัจจัยทั้งหลายแล้ว ก็เลือกทำเหตุปัจจัยที่จะทำให้เจริญอกงามเกิดผลดี ส่วนอันไหนเป็นเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดความเสื่อม มนสิการรู้เข้าใจ ใช้ปัญญาตรวจดูรู้ชัดแล้วก็เลิกละกำจัดแก้ไขเหตุปัจจัยนั้น นี่คือนิเวศิตเป็นอยู่ด้วยปัญญา

นี่คือจุดสำคัญที่ต้องชี้ชัดไว้ มิใช่ว่า พอสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงแล้ว ก็ไม่รู้จะทำอย่างไรได้ สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงนะ มันเกิดมาแล้ว ก็ต้องเปลี่ยนแปลงดับหายหมดไป เราก็ได้แต่นอนอย่างเดียว อย่างที่ว่าในคราวที่แล้ว การที่คิดแค่นี้ ก็เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจธรรมคือหลักความจริงที่ว่า การที่สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงไปนั้น มันเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ฉะนั้น อย่าหยุดแค่ไม่เที่ยง ต้องไปให้ถึงเหตุปัจจัย แล้วกระบวนการของเหตุปัจจัยก็จะเป็นตัวบอกว่าเราควรจะทำอะไร

จริงไหม?

คนไทยไม่รู้จักใช้อินิจจัง!

คนไทยชอบพูดว่า อินิจจัง – ไม่เที่ยง!

แล้วก็คิดแต่ว่า อะไรๆ ก็จะต้องดับต้องเสื่อมสลาย
หายสิ้นหมดไป เราทำอะไรไม่ได้ ก็ต้องปล่อยมันไป
(แล้วก็ได้แต่นอนรอ)

ที่คิดอย่างนั้น คือผิดแล้ว **ต้องศึกษากันใหม่!**

- ต้องพูดให้ถูกว่า อินิจจัง! สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง มันเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ถ้าเรารู้เข้าใจแล้วทำเหตุปัจจัยถูกต้อง มันก็จะเปลี่ยนไปในทางที่ดี
- ถ้าทำเหตุปัจจัยถูกต้องดี ก็มีแต่จะเจริญงอกงามต่อไป ทำอย่างนี้ได้จนถึงเหตุปัจจัยที่สุดวิสัยของเรา
- และถ้ามีปัญญาพอ ก็จะไม่ต้องสุดวิสัย

จึงต้องย้ำกับโยมเรื่องที่มีพุทธพจน์บอกว่า ถ้าท่านปฏิบัติ
อย่างนี้ๆ วุฑฒิเยว ปาฏิภิงขา โน ปริหานิ จะหวังได้แต่ความ
เจริญอย่างเดียว ไม่ต้องหวังความเสื่อมเลย คราวก่อนนั้น ได้
บอกแล้วว่า ในพระไตรปิฎก หลักธรรมตั้งก็หมวดก็ครั้งนะ ที่มี
พุทธพจน์นี้ นับไว้ ๘๓ ครั้ง ประมาณนี้นะ

พอพูดว่า สิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง - ไม่เที่ยง คนไทยก็มักจะ
คิดแค่ว่า ไม่เที่ยง ก็คือมันจะดับมันจะสลายมันจะเสื่อมจะหาย
สิ้นไป เมื่อคิดแค่นี้ก็เหมือนกับบอกว่าการก็ต้องปล่อยมันไป เราทำ
อะไรไม่ได้ ว่าแล้วก็ลงนอน จึงต้องยกพุทธพจน์นี้มาให้ดู จะได้
แก้ความรู้เข้าใจให้ถูกต้อง และให้เปลี่ยนความคิดเสียใหม่

ตามพุทธพจน์ที่ว่านั่นคือ พระพุทธเจ้าตรัสบอกว่า ถ้าเรา
ปฏิบัติอย่างนี้ๆ จะมีแต่เจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม บางคนอาจ
สงสัยว่า เอ๊ะ... นี่พระพุทธเจ้าตรัสขัดกันหรือเปล่า ไหนว่าไม่
เที่ยง ก็ต้องหมดสิ้นไปสิ

ตอบว่า ไม่ขัดกันเลย ก็นี่แหละพระองค์ตรัสบอกไว้แล้ว
ว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง คือเกิดแล้วก็ดับ คงอยู่ไม่ได้ จึง
เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามเหตุปัจจัย การที่เราปฏิบัติธรรมนั้น ก็
คือเราทำเหตุปัจจัยที่ดี เมื่อเราทำเหตุปัจจัยที่ดี มันก็เกิดความ
เปลี่ยนแปลงที่เป็นวุฒิ คือความเจริญ มันก็ไม่เสื่อม เราอย่าไป
เลิกปฏิบัติการในการใช้ธรรมซึ่งเป็นเหตุปัจจัยที่ดี ก็แล้วกัน

นี่แหละเห็นไหม คนไทยใช้อนิจจังก็ไม่ใช่ เป็น ก็เลยไปมัววอ
แต่เสื่อม ที่จริงนั้น ไม่ว่าเจริญแล้วเสื่อม หรือเสื่อมแล้วเจริญ
หรือเสื่อมแล้วเสื่อมลงไปอีก หรือเจริญแล้วเจริญยิ่งขึ้นไป ก็คือ
เปลี่ยนแปลงทั้งนั้น แล้วแต่จะมีเหตุปัจจัยให้เป็นได้หรือไม่

เมื่อสิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยที่เรียกว่า ปัจจัยการ คืออาการที่เป็นไปตามปัจจัยนี้ มนุษย์ก็ต้องมีต้อง ใช้ปัญญา เมื่อเกิดมีปัญญา รู้เข้าใจมองเห็นว่าการกระทำอันนี้เป็นเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดผลดีที่น่าปรารถนาอย่างนั้นๆ ก็เกิด ฉันทะขึ้นมา โดยมีใจรักอยากทำกรรมทำการอันนั้น ดังนั้น การใช้ธรรมปฏิบัติธรรมโดยรู้เข้าใจระบบเหตุปัจจัยที่พระพุทธเจ้า ตรัสไว้ แล้วนำมาใช้ประโยชน์ จึงเป็นเรื่องที่จะต้องย้ำกันให้มาก

ที่ว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้น ก็คือทรงรู้แจ้งปฏิจจสมุปบาท หรือปัจจัยการ และปัจจัยกัชย (ภาวะสิ้นปัจจัย) ดังที่พระองค์ หลังตรัสรู้แล้ว ได้ตรัสเมื่อเสวยวิมุตติสุขว่า เราได้รู้ “อวิชชาปจฺจยา สงฺขารา” เป็นต้น และรู้ความดับแห่งปัจจัย เมื่อตรัสรู้กระบวนการ ทั้ง ๒ สายนี้แหละ จึงได้เป็นพระพุทธเจ้า แต่เวลานี้เราไม่สนใจ กันเลยในเรื่องปฏิจจสมุปบาท เรื่องปัจจัยการ เรื่องกระบวนการ เหตุปัจจัยนี้ ที่เป็นหลักสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา

วันนี้พูดต่ออีกหน่อย เรื่องปัจจัยยังมีแง่มุมซับซ้อนอีกมาก ที่ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นขบวนการของปัจจัย ดังที่ว่า “อวิชชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญญาณํ...ชรามรณํ โสภปริเทวทุกขโทมนสฺสุปายาสา อฺยุปฺพชฺชนติ” นั้นขบวนการแรกเป็นสายเกิด แล้วก็ “อวิชชาเยว อเสสสิวาค นิโรธา สงฺขารนิโรโธ...ชรามรณํ...นิรุชฺฌนติ” นี้ขบวนการหลังเป็นสาย ดับ เท่าที่พูดกันมานั้น เป็นตัวปัจจัยในปัจจัยการนี้ ซึ่งมี ๑๒

เราดูปัจจัยในปัจจัยการนี้มี ๑๒ ข้อแล้ว ก็ไปดูปัจจัย ในปฏิฐานบ้าง ที่นั่นว่ามีปัจจัย ๒๔ อ้าว... อะไรกันนี้ มีปัจจัย ๒ ชุด คือ ชุด ๑๒ กับชุด ๒๔ อย่างนั้นหรือ? นี่แหละที่ต้อง เข้าใจ ถ้าไม่รู้จักแยกปัจจัย ๒ ชุดนี้ ก็ไปไม่ไหว

พูดสั้นๆ ว่า ในปฏิจจสมุปบาท หรือปัจจยการ ปัจจัย ๑๒ ข้อนั้น เป็นเพียงบอกกว้างๆ หรือบอกในขั้นต้น ให้รู้ว่าอันนี้เป็นปัจจัยแก่อันนั้นๆ เป็นปัจจัยแก่อันโน้นๆ เป็นปัจจัยแก่อันนั้นๆ ฯลฯ ยังไม่ได้บอกกว่าที่ว่าอันนั้นเป็นปัจจัย อันนี้เป็นปัจจัยนั้น เป็นปัจจัยแบบไหน

ส่วนในปฏิฐาน ที่ว่าปัจจัย ๒๔ นั้นเป็นแบบของปัจจัย คือบอกให้รู้แง่มุมละเอียดลงไปว่าเป็นปัจจัยแบบไหนๆ เช่น ที่ว่าสังขารเป็นปัจจัยแก่วิญญาณนั้น ไปดูในแง่ของปฏิฐานซิ ว่ามันเป็นปัจจัยแบบไหน เป็นปัจจัยแบบเหตุปัจจัย หรือเป็นปัจจัยแบบนิสสยปัจจัย หรือเป็นปัจจัยแบบอติปัจจัย ฯลฯ คือใน ๒๔ แบบนั้น มันเป็นแบบไหน เมื่อตรวจสอบแล้วก็ตอบว่าสังขารเป็นปัจจัยแก่วิญญาณ โดยกรรมปัจจัย และโดยอุปนิสสยปัจจัย ดังนี้ เป็นต้น

ตัวอย่างอื่นๆ ก็เช่นว่า นามขันธ์ทั้ง ๔ (เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) เป็นปัจจัยแก่กัน โดยสหชาติปัจจัย (จะพูดสั้นก็ได้ว่า เป็นสหชาติปัจจัยแก่กัน) และโดยอัญญมัญญปัจจัย (พูดสั้นๆ ว่า เป็นอัญญมัญญปัจจัย), ในรูปขันธ์ ๓๑ เป็นปัจจัยแก่กัน โดยสหชาติปัจจัย (พูดสั้นๆ ว่า เป็นสหชาติปัจจัยแก่กัน) และโดยอัญญมัญญปัจจัย (พูดสั้นๆ ว่า เป็นอัญญมัญญปัจจัย)

ปัจจัยบางอย่างหลายคนอาจไม่เคยนึกถึง ยกตัวอย่างในภาษาไทย เช่น อาคารหลังใหญ่ในความคิดที่จะเกิดขึ้น ๓ ปีข้างหน้า เป็นปัจจัย โดยปัจจชาติปัจจัย (ปัจจัยซึ่งเกิดทีหลัง, พูดสั้นๆ ว่า เป็นปัจจชาติปัจจัย) แก่ร้านร้าน/นั่งร้านที่มีอยู่ต่อหน้าในบัดนี้

จากปัจจัยอเนก ได้ผลอันหนึ่ง จากปัจจัยหนึ่ง ๆ เกิดผลหลากหลาย

ที่นี้มาคลี่กลงไปอีกในหลักเหตุปัจจัยนี้ ที่จริง ลัทธิอื่นที่ถือหลักเหตุปัจจัย ก็มี แต่มิใช่เป็นหลักการที่พระพุทธรศาสนายอมรับ คือ คนจำนวนมาก หรือส่วนมาก เมื่อมองเหตุปัจจัย ก็มักมองแค่ว่า เออ... อันนี้เกิดจากเหตุอะไรนะ เกิดจากปัจจัยอะไรนะ แล้วก็ค้นหาเหตุปัจจัยอันนั้น อย่างนี้เรียกว่าลัทธิเหตุเดียวผลเดียว ภาษามคธเรียกว่า “เอกการณวาท” ซึ่งยังเป็นมิจฉาทิฎฐิ

ทำไมล่ะ ก็ถือหลักเหตุปัจจัยแล้วนี่ จะเป็นมิจฉาทิฎฐิได้อย่างไร ก็ตอบว่า พระพุทธรศาสนาไม่ได้สอนอย่างนั้น คราวที่แล้วก็ได้ยกตัวอย่างง่ายๆ เช่นว่า จะปลูกต้นไม้ เราเอาเมล็ดมะม่วงไปใส่ลงในดินเท่านั้น ต้นไม้จะขึ้นมาไหม? ก็ไม่ขึ้น ต้นไม้จะขึ้นมาได้ ต้องมีปัจจัยต่างๆ หลากอย่างพร้อมด้วย เช่น น้ำ ปุ๋ย ออกซิเจน คุณภูมิที่เหมาะสม ฯลฯ เยอะแยะหมดกว่าต้นมะม่วงจะงอกขึ้นมาได้ นี่คือ ผลอันหนึ่ง เกิดจากปัจจัยหลากหลาย มิใช่ว่าผลอันหนึ่งจะเกิดขึ้นได้ด้วยเหตุอันเดียว

อย่างหลักกรรมนี้ คนจำนวนมากก็ไม่เข้าใจ มองผลกรรมกันไม่ถูกต้อง เพราะไปคิดตามหลักเหตุเดียวผลเดียวที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ ที่เรียกว่าเอกการณวาทนั้น จึงขอบอกหลักไว้ในตอนนี้อย่างที่ ผลอันหนึ่งเกิดจากปัจจัยหลากหลาย การที่จะให้เกิดผลอย่างหนึ่งขึ้นมาได้นั้น มีปัจจัยที่จะต้องประกอบพร้อมๆ มากหลายเป็นอเนกทีเดียว

ที่ว่ามานี้ เรามองดูผลอันเดียวว่าเกิดจากปัจจัยมากหลายพร้อมกัน แต่นั่นยังไม่พอ ตอนนี้เรามองดูผลอันเดียว โดยจำลองอยู่ที่ผลที่เราต้องการ เราก็จะเอาจะนั้นก็ถึงแต่ผลที่ตัวต้องการนั้นอันเดียว ที่ว่ามาจากปัจจัยหลากหลายนั้น แต่เราลืมไปว่า ในบรรดาปัจจัยทั้งหลายที่ประกอบกันให้เกิดผลอันเดียวที่เราต้องการและจำลองจะเอาอยู่นี้ เราไม่ได้มองดูปัจจัยแต่ละตัวๆ แต่ละอย่างๆ ที่ส่งผลออกมา พอเราหันไปตั้งใจดู ก็เห็นว่า ปัจจัยแต่ละอย่างแต่ละตัวๆ ก็ทำให้เกิดผลตัวละหลายอย่าง

นี่ละ ในขณะที่ผลอันหนึ่งเกิดจากปัจจัยหลากหลายนั้น ปัจจัยหนึ่งๆ ก็ส่งผลมากมายเป็นอนเนกด้วย อย่างเรื่องปลูกต้นไม้เมื่อกี้ เราว่ามีปัจจัยมากหลายส่งผลให้เรามีต้นไม้ แต่ที่จริงคือเรามองแค่ผลอันเดียวที่เราต้องการคือต้นไม้ แต่ที่จริงในขณะที่เกิดต้นไม้ขึ้นนั้น ปัจจัยทั้งหลายที่ส่งผลให้เกิดต้นไม้ขึ้นมาขึ้นมานั้น แต่ละอย่างๆ ของมัน ก็ส่งผลอะไรต่ออะไรออกไปอย่างอื่นที่เราไม่ได้ไล่ไม่ได้ตามดูด้วย

จากการที่ไม่รู้ ไม่ได้นึกถึง ไม่มีไม่ใช้ปัญญาที่จะไล่ตามดูให้ทันให้ทั่วให้ถึงระบบเหตุปัจจัยที่ว่า ผลหนึ่งๆ เกิดจากปัจจัยหลากหลาย และผลหลากหลายเกิดจากปัจจัยหนึ่งๆ นี้ มนุษย์พัฒนากันไป ได้ความเจริญขึ้นมา แต่ก็ได้ทำให้เกิดปัญหาแก่โลกนี้ ทั้งแก่ชีวิตและแก่สังคมมากมาย เพราะไม่รู้ทั่วถึงความจริงนี้ และมัวแต่มุ่งผลอันเดียวที่ตัวต้องการ ก็ไประดมทำเหตุปัจจัยของผลนั้นให้พร้อม เสร็จแล้วพอได้ผลที่ต้องการ ก็หยุด โดยไม่ได้ดูว่าบรรดาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดสิ่งนี้ แต่ละปัจจัยนั้นๆ มันได้ส่งผลอย่างอื่น ที่ร้าย ที่ดี อะไรๆ ออกไปบ้าง

เหตุปัจจัย

ระวัง: อย่าติดกับดัก ลัทธิเหตุเดียว-ผลเดียว!

รู้หลักเหตุปัจจัย ให้ถูกต้องว่า:

- ผลหนึ่งๆ เกิดจากปัจจัยหลากหลาย และ
- ปัจจัยหนึ่งๆ ให้เกิดผลมากมาย

ผลหลากหลาย-ปัจจัยอเนก ในระบบนิเวศ

มนุษยชาติได้ประสบปัญหาใหญ่ในด้านสิ่งแวดล้อม ที่เพิ่งตระหนักรู้ อย่างเรื่องสำคัญคือปัญหาในระบบนิเวศ แต่ก่อนนั้น มนุษย์ไม่รู้ไม่เข้าใจมองไม่เห็นปัญหา จนกระทั่งได้ประสบโทษภัยที่รุนแรง จึงเริ่มตื่นตัวกันขึ้นมา

กรณีที่เด่นดังมาก คือเรื่อง ดีดีที/DDT ซึ่งเป็นยาฆ่าแมลง ยอดนิยมมาตั้งแต่ยุคสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ผลชะงัดนัก ในที่ประชุมนี้คงแทบไม่มีใครเกิดทัน ในยุคนั้น ไม่ว่าจะไปที่ไหน ก็ได้ยินพูดถึงดีดีที มีกันเรียกได้ว่าทุกบ้าน ต่อมานานไม่น้อย จึงค่อยๆ รู้ว่า เจ้าดีดีทีนี้ร้ายนัก เข้าหลักที่ว่าปัจจัยหนึ่งเดียวส่งผลหลากหลาย เจ้าดีดีทีนี้ไม่ใช่ฆ่าแมลงเท่านั้น มันส่งผลกระจาย พิษภัยกว้างขวางและสืบเนื่องยาวไกลออกไปในระบบนิเวศของธรรมชาติแวดล้อม ทั้งในอากาศ ในดิน ในน้ำ และต่อทอดจากแมลงไปยังนก ไก่ ปลา ปู หมู จนถึงตัวคนเอง แถมเจ้าพวกแมลงกลับสร้างภูมิต้านทานได้ดีทำให้แมลงรุ่นใหม่ๆ เก่งกล้า ฆ่าไม่ค่อยตาย ในขณะที่คนยิ่งเสี่ยงภัยเสี่ยงตายมากขึ้น

ในพวกปลาพวกสัตว์ที่อยู่ในวงจรอาหารพากันเกิดโรคตายกันไป มีตัวอย่างเช่นต่อมาพบว่า นกกินปลาสำคัญชื่อว่า เพลิแกน/pelican มีจำนวนลดน้อยร่อยหรอ เกิดใหม่ไม่ค่อยมี เพราะไขที่ออกมา เปลือกเปราะเปลือกยุ่ย ห่อหุ้มลูกนกไว้ไม่ได้ นกพันธุ์นี้ทำท่าจะสูญสิ้น จนถึงเหล้ามนุษย์เอง ก็พากันเสี่ยงที่จะเป็นมะเร็ง แล้วในช่วงต่อจากปี ๒๕๐๐ คนก็ตื่นกลัวภัยดีดีที จนหลายประเทศห้ามใช้ เช่น อเมริกาห้ามในปี 1972/๒๕๑๕

นี่เป็นตัวอย่างของปัจจัยหนึ่งซึ่งส่งผลหลากหลาย เกิดภัยอันตรายเพราะมนุษย์ไม่รู้ทัน ตอนนี่จึงเริ่มรู้ว่า อย่ามองดูแค่เหตุเดียวผลเดียว และก็ได้เกิดความคิดเรื่องระบบนิเวศ โดยมองเห็นว่าในระบบนิเวศนี้ ทุกอย่างสัมพันธ์เป็นปัจจัยแก่กัน ในวิชานิเวศวิทยานั้น เวลานี้ความคิดความเข้าใจนี้ขยายแพร่ไปมากแล้ว และตื่นตัวกันขึ้นมาในการรักษาสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (Conservation of Natural Resources)

ท้าวพิภพจักษรวาล พึงผ่านพ้นเอกการณวาท

มีใช่แค่ระบบนิเวศเท่านั้น แต่จะต้องเข้าใจทั้งโลกตลอดทั่วระบบจักรวาล ไม่ว่าจะอะไรต่ออะไรตามหลักความจริงนี้ที่ว่า เหตุปัจจัยหนึ่งส่งผลหลากหลาย และผลอันหนึ่งเกิดจากปัจจัยมากมาย นี่ก็พูดไว้พอเป็นความรู้เข้าใจให้มองอะไรๆ ได้ถูกทาง

ที่นี้ก็มาดูหลักธรรมอย่างปัจจุอาการที่ว่า อวิชชาปัจจุยา สงขารา นี่ข้อแรกบอกว่าอวิชชาเป็นปัจจัยแก่สังขาร และในข้อนี้ท่านก็บอกไว้ด้วย ไม่ให้เข้าใจผิดเป็นว่า อวิชชาอย่างเดียวเป็นปัจจัยแก่สังขาร ถ้าเราเข้าใจอย่างนี้ ดีไม่ดีก็จะตกไปในลัทธิเอกการณวาท คือลัทธิเหตุเดียวผลเดียว

พึงเข้าใจว่า ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ อวิชชาปัจจุยา สงขารา, สงขารปัจจุยา วิญญานัน นั้น คือเป็นธรรมดาที่ว่า เวลาจะพูดจะสอนอะไรในเรื่องที่มีรายละเอียดปลีกย่อยหรือมีรายการซับซ้อนมากมาย ก็จับหรือยกเอาข้อสำคัญหรือจุดเด่นขึ้นมาบอกให้จับหลักได้ก่อน โดยพูดให้ชัดออกมาเป็นอย่างไรอย่างหนึ่ง แล้วจึงอธิบายขยายหรือแจกแจงรายละเอียดออกไป

ทีนี้ ในกรณีของปัจจัยการก็คือ จับเอาปัจจัยที่เป็นตัวเด่น ตัวประธานในกรณีนั้นๆ ขึ้นมาตั้งเป็นหลัก อย่างในข้อ อธิษฐา-ปัจจัยา สงฺขารา ก็คือบอกว่า ในกรณีนั้นอวิชชาเป็นตัวการใหญ่ หรือเป็นปัจจัยประธาน แต่ยังมีปัจจัยอื่นอีกหลายอย่าง ที่รวม เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร ไม่ใช่อวิชชาอย่างเดียว แล้วในข้อต่อๆ ไป ก็เช่นเดียวกัน ฉะนั้นจึงต้องมีความเข้าใจนี้เป็นพื้นไว้ด้วย

ตามที่ได้ทำความเข้าใจกันมานี้ ทีนี้เราก็แยกได้สี่ เช่น ที่ว่า อวิชชาเป็นปัจจัยแก่สังขารนั้น

ก) เป็นปัจจัยโดยปัจจัยแบบไหน ก็ไปดูในปฏิฐานตั้งแต่ เหตุปัจจัย อารัมมณปัจจัย ฯลฯ ไปจนถึง วิตตปัจจัย อวิตตปัจจัย แล้วก็ นามรูปปัจจัย สฬายตน์ นามและรูปเป็น ปัจจัยแก่สฬายตนะนั้น เป็นปัจจัยโดยปัจจัยแบบไหนในบรรดา ปัจจัย ๒๔ (ในปฏิฐาน)

ข) แล้วนอกจากอวิชชาที่เป็นปัจจัยประธานนั้นแล้ว มี ปัจจัยตัวประกอบอะไรอื่นอีกบ้าง

วันนี้ก็เป็นอันว่าได้มาพูดเพิ่มให้เข้าใจเรื่องปัจจัยการ ระบบแห่งขบวนการเหตุปัจจัย มิใช่มองอยู่แค่เหตุเดียวผลเดียว หรือปัจจัยเดียวผลเดียว แต่เป็นเรื่องของผลหลากหลายจาก ปัจจัยอเนก อะไรทำนองนี้ ก็ให้เข้าใจไว้ และที่มองอย่างนั้น ก็ ดูทั่วไปหมดมิใช่แค่ทั้งระบบจบจักรวาลแห่งโลกของวัตถุ เท่านั้น แต่ตลอดครบจบกระบวนการจิตด้วย คือพร้อมลึ้นนามรูป ทั้งรูปธรรมและนามธรรม เป็นอันว่าเรื่องปัจจัยการมีความ ซับซ้อนมาก แต่อย่างน้อยเราก็เข้าใจหลักกันไว้ก่อน

ระวางไว้ ถ้าไม่แม่นหลัก
จะติดกับดักเป็นมัจฉาที่ฉวย

ลัทธิเดียรฉัตร ๓

เป็นลัทธิเหตุเดียวผลเดียวบ้าง ไม่มีเหตุปัจจัยบ้าง

๑. ปุพเพกตวาท ลัทธิกรรมเก่า

๒. อิศวรนิรมิตวาท ลัทธิเทพเจ้าบันดาล

๓. อเหตุวาท ลัทธิไม่มีเหตุปัจจัย ได้แต่รอโชค

บิกแบงจะลงในเอกภพวาทใหม่ ก็ดูกันไป

ได้บอกแล้วว่า หลักผลหลากหลายจากปัจจัยอเนก หรือผลหนึ่งเกิดจากปัจจัยหลากหลาย และปัจจัยหนึ่งส่งผลมากมายนี้ เป็นการปฏิเสธลัทธิเหตุเดียวผลเดียว ที่เรียกว่าเอกภพวาท ซึ่งเป็นมิจฉาทิฎฐิ

คราวก่อนโน้นได้บอกแล้วว่า มีลัทธิเตียรถีย์ ซึ่งเป็นมิจฉาทิฎฐิ ๓ พวก (ขง.ตัก.๒๐/๕๐๑/๒๒๒) คือ

๑) **บุพเพกตวาท** (บุพเพกตเหตุวาท, บุพเพกตเหตุวาท ก็ได้) คือลัทธิกรรมเก่า ซึ่งถือว่า สุข ทุกข์ หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ ไม่ว่าจะอย่างไร ที่บุคคลได้ประสบ ล้วนมีกรรมที่ทำไว้ในปางก่อนเป็นเหตุ การถืออย่างนี้เป็นลัทธินิครนถ์ ซึ่งเป็นมิจฉาทิฎฐิ ต้องแยกหลักกรรมของพระพุทธศาสนาออกจากลัทธิกรรมเก่านี้ให้ได้

คนไทยมากมายไม่ศึกษาธรรม แล้วก็หลงกันไปเป็นลัทธินิครนถ์ อี้อีกก็กรรมเก่าๆ ต้องแยกให้ได้ แล้วปฏิบัติให้ถูกต้องอย่าจมอยู่แค่กรรมเก่า พระจะต้องอธิบายหลักกรรมให้ชัด

บางคนชอบตัดพ้อว่า ฉันทำกรรมดี ทำไมไม่เห็นได้ผลดีเลย ก็ขอให้นึกถึงหลักผลหลากหลายจากปัจจัยอเนกว่า กรรมดีนั้นก็มีผลดีของมันแน่ แต่ผลดีที่เราจะเอานั้น ต้องอาศัยปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างอื่นด้วย เราได้ทำมันพร้อมหรือเปล่า อย่างนี้เป็นต้น เมื่อรู้หลักที่แท้แล้ว จะได้ใช้ปัญญาแยกแยะตรวจสอบปัจจัยต่างๆ ให้เป็นไปตามความจริงของเหตุปัจจัย ไม่ใช่จะเอาผลที่ตนอยากได้โดยมองดูแค่เหตุอันเดียว

๒) อิศวรนิรมิตวาท คือลัทธิเทพผู้เป็นใหญ่บนดาด ซึ่งถือว่า สุข ทุกข์ หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ ไม่ว่าจะอย่างไร ที่บุคคลได้ประสบ ล้วนเป็นเพราะการดลบันดาลของเทพเจ้า

ลัทธินี้ก็เป็นเอกการณวาทคือถือหลักเหตุอย่างเดียว ได้แก่เทพเจ้า และเหตุเดียวนั้นก็เป็นมูลการณ คือเป็นเหตุดั้งเดิม เป็นต้นกำเนิดอันเดียว

พระพุทธศาสนาบอกว่าสภาวะธรรม สิ่งทั้งหลายบรรดามี มิใช่มีมูลการณ แต่มันเป็นขบวนการปัจเจกการ อันเป็นระบบวิกฎะแห่งเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์กัน

๓) อเหตุวาท (เรียกเต็มว่า อเหตุปัจจัยวาท) คือ ลัทธิไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย หรือลัทธิโชคชะตา ซึ่งถือว่า สุข ทุกข์ หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ ไม่ว่าจะอย่างไร ที่บุคคลได้ประสบ ล้วนหาเหตุปัจจัยมิได้ แล้วแต่มันจะเกิด ถึงคราวมันก็เป็นไปเอง

ปฏิจจสมุปบาท หรือปัจจัยการ เรื่องกระบวนการของเหตุปัจจัยเหล่านี้ เป็นหลักที่สำคัญมาก เราควรพินิจความรู้เรื่องนี้ เอาขึ้นมาพิจารณากัน

นักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ก็สืบหากันนักหนาว่า จักรวาลนี้มีต้นกำเนิดมาอย่างไร คิดค้นค้นหาจนมาถึงเรื่องบิกแบง (big bang) จนได้เป็นทฤษฎีขึ้นมา แล้วก็อาจจะได้เป็นลัทธิมูลการณอย่างหนึ่ง และอาจจะเป็นเอกการณวาท คือเป็นลัทธิที่ถือว่า มีต้นเดิมอันเดียวของสิ่งสรรพ โดยเอาบิกแบงนี้เป็นจุดตั้งต้น แต่จนเดี๋ยวนี้ก็ยังไม่ได้คำตอบว่าก่อนจะเกิดบิกแบงเป็นบิกแบงขึ้นมา นั้น มีอะไร เป็นอย่างไร

ทีนี้ มามองดูในพระพุทธานุศาสนามีคำว่า “กัป” (“กัปป์” ก็ได้) กัปหนึ่ง คือวงจรครอบรอบที่โลกสลายแล้วเริ่มต้นใหม่ ซึ่งแยกเป็น ๒ ส่วน คือ วิวัฏฏกัป เป็นภาคคลีขยาย หมายความว่า ตอนแรกเหมือนเป็นกำอย่างนี้ แล้วคลีขยายบานออกไป

เมื่อคลีคลายขยายบานเต็มที่จบครบวิวัฏฏกัปแล้ว ก็เริ่มสังวัฏฏกัป ม้วนกำหนดเข้ามาๆ จนหดไปหมด ก็ครบจบกัป แล้วก็คลีคลายขยายบานออกไปใหม่

อันนี้ก็น่าจะเอาไปพิจารณากันสนุกๆ เอาว่าตอนนี้เป็นวิวัฏฏกัป คือระยะเวลาที่บิกแบงบึ้มใหญ่ กระจายบานออกไป เต็มยวนี้ก็ยังกระจายขยายออกไปเรื่อยๆ นักวิทยาศาสตร์ก็ตอบไม่ถูกว่า ภาคที่มันระเบิดคลีกระจายขยายบานออกไปนี้ จะสิ้นสุดเมื่อไร รู้แต่ว่ามันกระจายบานออกไปเรื่อยๆ อย่างรวดเร็วมาก

ทีนี้ถ้ามองตามวิถีของกัปที่ว่านี้ เป็นไปได้ไหมที่ว่าตอนนี้ เป็นวิวัฏฏกัป ต่อไปเมื่อวิวัฏฏกัปจบแล้ว ก็จะถึงช่วงสังวัฏฏกัป ที่จะม้วนหดกลับเข้าไปอะไรอย่างนี้

ทฤษฎีบิกแบงนั้นก็มีนักวิทยาศาสตร์ที่ขยายความคิดออกไปว่า พอบิกแบงบึ้มใหญ่ขึ้นมาแล้ว ก็ขยายออกไปๆ สูดแล้วจักรวาลก็หดเข้ามาๆ ลงท้ายเข้าสู่ภาวะบีบอัดเป็นบิกครันช์ (big crunch) นี่คือนั่น บิกแบงก็จะจบลงด้วยบิกครันช์ (Friedmann universe)

อันนี้เพียงเอามาพูดให้ฟัง จะได้มีเรื่องเทียบกัน ไม่ต้องคิดอะไรมาก

มอง-อนิจจัง

ต้องให้ถึง-เหตุปัจจัย

คนที่รู้เข้าใจอนิจจัง ดูได้ที่นี้:

๑. มีใจสงบผ่อนคลายใสสว่างด้วยปัญญา
รู้เท่าทันธรรมชาติของอนิจจังและเหตุปัจจัย
๒. ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท
ไม่มัวละเลิงหลับใหล ไม่เสียโอกาส ไม่พลาดเวลา
๓. ทำการตรงเหตุปัจจัย
ใช้ปัญญาสืบค้น ทำให้เกิดผลอันพึงหมาย

รู้จักอนิจจังใหม่ พิสูจน์ได้ที่ไม่ประมาท ทำการให้สำเร็จ ด้วยความรู้เหตุปัจจัย

ที่พูดมาเมื่อคราวนั้น จุดสำคัญต้องการให้ทุกท่านเข้าใจหลักอนิจจังนี้ ที่สำคัญอย่างมาก

ต้องชัดแก่ใจว่า อนิจจังนี้เป็นหลักความจริงของธรรมชาติ ซึ่งต้องรู้เข้าใจด้วยปัญญา ที่มองเห็นว่า สิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง มันจึงเปลี่ยนแปลงไป และจะเปลี่ยนอย่างไร ก็เป็นไปตามเหตุปัจจัย

เมื่อมีปัญญารู้เข้าใจอนิจจัง ซึ่งบอกถึงความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยแล้ว ก็ออกมาสู่การปฏิบัติ โดย

๑) ทำใจปรับใจได้ ผ่อนคลาย ใจสงบสว่าง ด้วยปัญญา ที่รู้เท่าทันความจริงของความเป็นไปตามอนิจจังและเหตุปัจจัย

๒) ทำให้ไม่ประมาท เร่งทำการทั้งหลายให้ทันกาล ทันความเปลี่ยนแปลง ไม่ปล่อยเวลาให้เสียไปเปล่า

๓) ทำการนั้นๆ ให้ตรงตามเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดผลที่พึงต้องการ ถ้าต้องการสร้างสรรค์ความเจริญ ก็ต้องสืบค้นเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดความเจริญนั้น แล้วพากันชวนกันทำเหตุปัจจัยแห่งความเจริญ ถ้าจะแก้ไขปัญหา ก็ไปสืบสาวค้นหาเหตุปัจจัยแห่งความเสื่อมและเหตุปัจจัยแห่งปัญหานั้น แล้วกำจัดแก้ไขป้องกันเหตุปัจจัยเหล่านั้น ก็จะสำเร็จผลที่เป็นจุดหมาย

เมื่อทำการตรงตามเหตุปัจจัยอย่างนั้นแล้ว ก็จะได้ผลอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า วุฑฺฒิเยว ปาฎิกงฺขา, โน ปริหานิ คือหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวเท่านั้น ไม่มีความเสื่อมเลย

วันนี้ แคนี่ก่อน ถ้าตกหล่นอะไรไป นึกได้ ค่อยไว้ฟังกันใหม่

วินัย ที่ค้นหาฝืนใจ แต่ฉันทะไฟปรารภณา

วินัย คือ ภาวะที่คนและบรรดากิจกรรมอยู่ในตำแหน่ง
แห่งที่สัมพันธ์สอดคล้องกันถูกลำดับขั้นตอน เข้า
ระบบเป็นหน่วยรวมที่จะเป็นอยู่และดำเนินไปได้
อย่างดีที่สุด เรียบร้อยงดงาม และมีความสมบูรณ์

◇ สำหรับ **ค้นหา** วินัยเป็นการบังคับ ซึ่งขัดขึ้นฝืนใจที่อ่อนแอ
จะเอาแต่ใจตัวเองให้ตัวเองง่าย จึงทำได้ยากและเป็นความทุกข์

◎ สำหรับ **ฉันทะ** วินัยเป็นภาวะดีงามที่ไฟปรารภณา ใจจึง
เข้มแข็งมีกำลัง ที่จะปฏิบัติให้สำเร็จสมใจและได้ความสุข

พุทธธรรม (ธรรมคือคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า) ๑๘ ประการ:

๑. ตถาคตไม่มีกายทุจริต ๒. ...ไม่มีวจีทุจริต ๓. ...ไม่มีมโนทุจริต
๔. พระพุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในอดีต
๕. พระพุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในอนาคต ๖. ...ในปัจจุบัน
๗. กายกรรมทั้งปวงของพระผู้มีพระภาคเจ้าคล้อยตามพระญาณ
๘. วจีกรรม... ๙. มโนกรรมคล้อยตามพระญาณ
๑๐. **ไม่มีความเสื่อมฉันทะ** ๑๑. ไม่มีความเสื่อมวิริยะ ๑๒. ไม่มีความเสื่อมสติ
๑๓. ไม่มีการเล่น ๑๔. ไม่มีการพูดพลั้ง
๑๕. ไม่มีการทำพลาด ๑๖. ไม่มีความผลุนผลัน
๑๗. ไม่มีพระทัยที่ไม่ชวนชวาย ๑๘. ไม่มีอกุศลจิต (ที.ข.๓/๑๘๘)